

8. DEMOKRACJA

8. Fundamentalne zasady demokracji. Antyczne i chrześcijańskie korzenie demokracji. Demokracja i wartości; konflikty wartości w życiu publicznym.	1) rozumie pojęcie „demokracja”, 2) omawia antyczne i chrześcijańskie korzenie demokracji, 3) zna i rozumie pojęcie trójpodziału władzy, 4) zna i wyjaśnia zasady demokracji: praworządność, suwerenność, pluralizm, konstytucjonalizm. 5) zna i omawia podstawowe wartości demokratyczne: wolność, równość, sprawiedliwość, 6) rozumie, na czym polega konflikt wartości w życiu publicznym.
---	--

Demokracja – forma ustroju państwa, w którym władze sprawują obywatele bezpośrednio albo w sposób pośredni poprzez swoich przedstawicieli.

Cechy państwa demokratycznego:

- władza powoływana na określony czas (kadencję) w wyborach
- legalnie działająca opozycja
- władza ustawodawcza ma prawo krytykować rząd
- niezależne i niezawisłe sądy
- decyzje są podejmowane większością głosów, ale interes mniejszości musi też być brany pod uwagę (poszanowanie praw mniejszości)
- społeczeństwo obywatelskie
- kultura polityczna

1. Historyczne formy demokracji

Demokracja antyczna	Demokracja ateńska wykształciła się w Atenach w V w.p.n.e. za czasów Peryklesa. <ul style="list-style-type: none"> ▪ władza należała do obywateli – wolnych mężczyzn po 20 roku życia, których rodzice byli Ateńczykami ▪ była to demokracja bezpośrednia<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zgromadzenie – brał w nim udział każdy obywatel, miało największą władzę, posiadało inicjatywę ustawodawczą, uchwalało prawa większością głosów, wybierało urzędników i sędziów (przez losowanie). Obywatele otrzymywali diety by każdy mógł w nim uczestniczyć. ▪ Rada Pięciuset – po 50 obywateli z 10 okręgów wyborczych; przygotowywała prace Zgromadzenia, opracowywała projekty uchwał by były zgodne z wcześniejszymi prawami, sprawowała pieczę nad kluczami do skarbcza i do świątyni, kontrolowała urzędników; każdy obywatel mógł zostać jej członkiem 2 razy. ▪ Urzędnicy – 9 archontów – wybierani na 1 rok przez Zgromadzenie i przed nim odpowiedzialni, wykonywali uchwały Zgromadzenia ▪ Kolegium strategów (10) = dowodzili armią w czasie wojny, zajmowali się wszystkimi sprawami wojskowymi w czasie pokoju.
----------------------------	--

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sądy (tzw. heliaia) – były złożone z sędziów wybieranych przez Zgromadzenie na drodze losowania, rozpatrywały sprawy publiczne i prywatne. stał na straży praw obywateli. ▪ Ostracyzm – <u>sąd skorupkowy</u> – odbywał się na Zgromadzeniu. Ateńczycy na skorupach glinianych wypisywali imię polityka, który ich zdaniem zagrażał demokracji. Polityk, na którego padło najwięcej głosów musiał opuścić Ateny na 10 lat. Obywatelem był każdy Ateńczyk mężczyzna po ukończeniu 21 lat, którego obydwój rodzice byli Ateńczykami <p>Demokracja rzymska – funkcjonowała w okresie republiki rzymskiej 509 – 27 r.p.n.e.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ miała charakter arystokratyczny gdyż najważniejsze urzędy państwowe sprawowali przedstawiciele arystokracji, którzy również zasiadali w Senacie ▪ w starożytnej republice rzymskiej istniały trzy rodzaje zgromadzeń ludowych (zgromadzenie centurialne, zgromadzenie tribusowi i zgromadzenie kurulne) jednak ich rola ograniczała się do rozpatrywania propozycji Senatu lub urzędników, którzy im przewodzili.
<p>Chrześcijańskie tradycje demokratyczne</p>	<p>Z Dekalogu wywodzi się wiele zasad demokratycznych:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ idea równości wszystkich ludzi ▪ idea praw człowieka ▪ przekonanie o równej godności kobiet i mężczyzn <p>W pierwszych gminach chrześcijańskich biskupów wybierali wierni w sposób demokratyczny – bezpośrednio</p> <p>Św. Tomasz z Akwinu przyznawał poddanym prawo oporu wobec władcy, który zdobył władzę w sposób nielegalny, nakazując czynić coś co jest sprzeczne z celem państwa lub przekracza granice swojej władzy – demokratyczna zasada oporu przeciwko tyranii, niesprawiedliwej władzy.</p>
<p>Demokracja szlachecka</p>	<p>Forma ustroju państwa polskiego w XVI wieku. Wykształciła się dzięki przywilejom nadawanym szlachcie przez cały wiek XV.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ pełnię praw politycznych i obywatelskich posiadała tylko szlachta, która miała wyłączne prawo posiadania ziemi, pełnienia urzędów i zasiadania w Sejmie ▪ najwyższym organem władzy był Sejm złożony z dwóch izb. izby wyższej – Senatu, w którym zasiadali najważniejsi dostojnicy państwowi (szlachta oraz duchowieństwo) oraz izby niższej 0 izby poleskiej wybierane przez sejmiki ziemskie. ▪ Sejm decydował o wojnie i pokoju, o podatkach, nadawaniu szlachectwa, o polityce zagranicznej. Król nie mógł uchwalać nowych praw bez jego zgody ▪ szlachta od 1573 r. brała czynny udział w wyborze króla – monarchia elekcyjna. Szlachta mogła mu również wypowiedzieć posuszeństwo jeżeli łamał on prawa i przywileje ▪ w demokracji szlacheckiej obowiązywała tolerancja religijna
<p>Narodziny współczesnej formy demokracji</p>	<p>Współczesna demokracja zaczęła się kształtować w XVIII wieku.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ olbrzymi wpływ na wykształcenie się nowoczesnej demokracji miały poglądy filozofów oświeceniowych : Karola Monteskiusza (twórca zasady trójpodziału władzy) , Jana Jakuba Rousseau (zasada suwerenności ludu) ▪ w Anglii wykształcił się <u>ustrój demokracji parlamentarnej</u> , w którym parlament miał bardzo szerokie uprawnienia. Przeprowadzono wybory do Izby Gmin. Lider partii, która

	<p>wygrywała wybory został premierem, tworzył rząd odpowiedzialny przed parlamentem. Stopniowo uprawnienia króla ograniczono na rzecz parlamentu i rządu</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ w 1787 r. w Stanach Zjednoczonych uchwalono <u>pierwszą na świecie konstytucję</u>, która wprowadzała podział władz zgodnie z zasadą Monteskiusza oraz zasadę suwerenności narodu ▪ we Francji w 1789 r. uchwalono <u>Deklarację Praw Człowieka i Obywatela</u>, która gwarantowała obywatelom <u>podstawowe prawa i wolności demokratyczne</u> – prawo do wolności, równości człowieka wobec prawa i posiadania majątku; jednocześnie gwarantowała wolność słowa, druku i sumienia ▪ w XIX w. zniesiono cenzus majątkowy przyznając wszystkim mężczyznom prawa wyborcze ▪ w I połowie XX w. przyznano prawa wyborcze kobietom
--	--

2. Fundamentalne zasady demokracji

- **Zasada suwerenności** narodu - najwyższa władzę w państwie sprawuje naród
- **Zasada reprezentacji** – naród nie sprawuje swojej władzy bezpośrednio, lecz wybiera do tego swoich przedstawicieli (reprezentantów). Współczesna demokracja jest demokracją przedstawicielską. Przyczyną tego jest liczebność obywateli posiadających prawa polityczne.
- **Zasada poszanowania praw mniejszości** – w demokracji decyzje zapadają większością głosów, a więc decyduje głos większości. Kładzie się nacisk na ochronę praw mniejszości przez większość.
- **Zasada trójpodziału władzy Monteskiusza** – władza dzieli się na władzę ustawodawczą (uchwalanie prawa, ustaw - parlament), wykonawczą (wprowadzanie prawa w życie – prezydent, rząd) oraz sądowniczą (sądzenie tych, którzy prawa łamią – sądy i trybunały). Władze te powinny być od siebie niezależne a jednocześnie powinny się kontrolować. Celem tej zasady jest niedopuszczanie do tego by jedna osoba skupiała nadmiar władzy w swoim reku.
- **Zasada państwa prawa** – zgodnie z nią obywatele mogą czynić wszystko co nie jest zabronione. Z drugiej strony wszyscy podlegają prawu i nikt nie stoi ponad prawem.
- **Zasada konstytucjonalizmu** – najwyższym źródłem prawa w państwie jest konstytucja, czyli ustawa zasadnicza. Wszystkie akty prawne w danym państwie muszą być zgodne z konstytucją, gdyż pełni ona funkcje nadrzędną wobec nich. Konstytucja zawiera najważniejsze zasady obowiązujące w państwie, wymienia główne organy władzy, sposób ich powoływania i kompetencje. Oprócz tego konstytucja określa obowiązki obywateli oraz ich prawa i wolności.

Zasada pluralizmu – wielość – możliwość istnienia i poszanowania różnych poglądów, form życia politycznego, społecznego i gospodarczego. **Pluralizm polityczny** – zapewnia swobodę działania wielu partiom politycznym, które mają odrębne programy i konkurują ze sobą. O rzeczywistym pluralizmie politycznym możemy mówić dopiero wtedy, gdy istnieje konstytucyjnie zagwarantowana wolność zrzeszania się w partie polityczne, związki zawodowe, stowarzyszenia, organizacje społeczne.

3. Podstawowe wartości demokratyczne

Wolność – prawo jednostki do postępowania zgodnie ze swoją wolą. Wolność najczęściej występuje z innymi określeniami, wraz z którymi tworzy katalog podstawowych wolności demokratycznych:

- wolność słowa i druku – wolność wypowiedzania się i publikowania własnych poglądów
- wolność wyznania – prawo decydowania o tym jaką religię wyznajemy
- wolność zgromadzeń – prawo do organizowania wieców, zgromadzeń i manifestacji
- wolność gospodarcza – prawo do prowadzenia działalności gospodarczej

Wolność możemy rozumieć na dwa sposoby:

- wolność pozytywna – wywodzi się z nauki chrześcijańskiej – oznacza prawo dokonywania wyboru ze świadomością tego jakie postępowanie jest dobre (etyczne, moralne)
- wolność negatywna – wywodzi się z doktryny liberalizmu – oznacza wolność od ograniczeń i przymusu. W skrajnej formie może przyjąć formę anarchii.

Równość – oznacza, że wszyscy obywatele są równi w pewnych aspektach np. dysponują taką samą ilością głosów, które mogą oddać na swojego kandydata w wyborach, czy też każdy z nich może kandydować do parlamentu czy na urząd prezydenta. Oprócz tego wszyscy obywatele są równi wobec prawa – zostaną ukarani tak samo za popełnienie tego samego przestępstwa.

Wyróżniamy następujące :

- równość naturalną – wszyscy ludzie z natury są równi bez względu na kolor skóry, płeć, pochodzenie społeczne
- równość wobec prawa – wszyscy obywatele mają takie same uprawnienia i powinni być tak samo traktowani np. w sądzie
- równość szans – stworzenie obywatelom podobnych szans na samorealizację i dostęp do dóbr materialnych. Praktyczna realizacja równości w tym rozumieniu tego słowa jest praktycznie niemożliwa i koliduje z pojęciem wolności.

Sprawiedliwość - zasada moralna domagająca się poszanowania praw innych, właściwego podziału dóbr materialnych, równości szans i uprawnień

- sprawiedliwość w sprawach ekonomicznych – oznacza właściwy podział dóbr
- sprawiedliwość prawna oznacza bezstronne traktowanie oskarżonych i sądenie ich za popełnione czyny

4. Demokracja bezpośrednia i pośrednia

Demokracja bezpośrednia – obywatele mają bezpośrednio wpływ na władzę

- **referendum** – inaczej plebiscyt; powszechne głosowanie obywateli mających czynne prawo wyborcze, w którym podejmują oni decyzje w ważnych dla nich sprawach. W referendum pytania są tak sformułowane by odpowiedzieć na nie TAK lub NIE np. referendum w sprawie przystąpienia Polski do Unii Europejskiej.
- **inicjatywa ludowa** – przyznanie określonej liczbie obywateli inicjatywy ustawodawczej (możliwość zgłoszenia ustawy). W przypadku Konstytucji RP może to zrobić grupa 100 tysięcy obywateli.
- **veto ludowe** – Forma inicjatywy ludowej; prawo obywateli do wyrażenia sprzeciwu wobec obowiązującej ustawy. Obowiązuje w USA i Szwajcarii.
- **plebiscyt** – głosowanie mieszkańców danego obszaru decydujące o ich przynależności państwowej np. po I wojnie światowej na Górnym Śląsku przeprowadzono plebiscyt, w którym mieszkańcy wypowiedzieli się czy chcą mieszkać w Niemczech czy w Polsce.

W Polsce obowiązują następujące formy demokracji bezpośredniej:

- **obywatelska inicjatywa ustawodawcza** – 100 tys. obywateli ma prawo złożyć projekt ustawy w Sejmie. W praktyce oznacza, że obywatele podpisują się pod projektem, który następnie podlega normalnemu trybowi ustawodawczemu
- **referendum ogólnokrajowe** – może dotyczyć zmian konstytucji, ratyfikacji (zatwierdzenia) umów międzynarodowych (np. dotyczących przystąpienia do UE) lub innych spraw ważnych dla Polski. Wyniki referendum są wiążące jeżeli wzięło w nim udział ponad 50% obywateli uprawnionych do głosowania
- **referendum lokalne** – wypowiadają się w nim mieszkańcy gminy, powiatu lub województwa na temat rozwiązania określonego problemu w danej jednostce samorządu terytorialnego. Referendum, lokalne w gminie lub powiecie można przeprowadzić jeżeli chce tego 10 %

mieszkańców; w województwie pod wnioskiem o referendum musi się podpisać 5% mieszkańców.

Demokracja pośrednia – obywatele pośrednio mają wpływ na władzę i jej funkcjonowanie

- **udział w wyborach** – wybór organów sprawujących władzę – np. powoływanie sejmu i senatu w wyborach parlamentarnych, prezydenta w wyborach prezydenckich, samorządu terytorialnego (rada gminy, rada powiatu, sejmik wojewódzki). Wybory przeprowadza się zgodnie z ordynacją wyborczą (przepisy)
- **przynależność do partii i innych organizacji społecznych i politycznych** zapewnia uczestnictwo w życiu społeczno – politycznym kraju
- **podejmowanie przez obywateli inicjatyw obywatelskich** – np. obywatelski komitet budowy pomnika czy komitety rocznicowe (itp.)
- **zgromadzenia** – np. masowe manifestacje mogą być wyrazem poparcia lub sprzeciwu
- **listy otwarte** – są adresowane do adresata i do opinii publicznej; publikuje się je najczęściej w prasie
- **petycja** – pisemna, zbiorowa prośba lub żądanie skierowane do instytucji państwowej lub do osoby piastującej wysokie stanowisko państwowe

5. Konflikt wartości w życiu publicznym

W społeczeństwie demokratycznym podstawową zasadą jest wolność jednostki i poszanowanie dokonywanych przez nią wyborów. Ponieważ ludzie są różni, mają różne potrzeby, mają inną hierarchię wartości, bardzo często dochodzi do konfliktu wartości. Konflikt wartości w państwie demokratycznym jest bardzo częsty tym bardziej, że decyzje podejmuje większość, a mniejszość się im podporządkowuje. Nie powinno się dopuszczać do tego, że większość narzuca swoją wolę mniejszości bez poszanowania jej praw, naruszając interesy mniejszości i wartości, z którymi mniejszość się identyfikuje. Przykład – stosunek do aborcji. Dla przeciwników aborcji wartością nadrzędną jest prawo do życia każdej istoty. Dla zwolenników aborcji wartością nadrzędną jest wolność jednostki i prawo dokonywania przez nią indywidualnego wyboru. Ponieważ przeciwnicy aborcji stanowili w parlamencie polskim większość wprowadzono w Polsce ustawę antyaborcyjną. Ukłonem w kierunku poszanowania praw mniejszości jest określenie konkretnych przypadków, w których można usunąć ciążę.

Konflikt między wolnością jednostki a podporządkowaniem się ogólnie przyjętym normom

Obywatel może przyjąć postawę konformistyczną – dostosować się do wymogów otoczenia i całkowicie podporządkować się woli większości. Postępowanie zgodnie z normami obowiązującymi w społeczeństwie jest dla społeczeństwa korzystne ale może powodować konflikt z wartościami konkretnej jednostki – być sprzeczne z jej indywidualnymi poglądami, a konieczność podporządkowania się woli większości narusza jej wolność.

Konflikt między prawem własności, a sprawiedliwością społeczną – aby zmniejszyć różnice majątkowe między najbogatszymi a najbiedniejszymi obywatelami wprowadzono w Polsce progresywny system podatkowy czyli progi podatkowe. W ten sposób ludzie zarabiający więcej płacą większe podatki niż ludzie biedni. Czy jest to sprawiedliwe?